

नेतृत्वाची पायाभरणी - पुस्तक मालिका -२

नियोजन कौशल्य

लेखक : महेन्द्र सेठिया

कोणताही कार्यक्रम – उपक्रम
यशस्वी अन् परिणामकारक होण्यासाठी
उत्तम नियोजनाची आवश्यकता असते.
असं नियोजन करायला शिकता येतं.
आणि त्याला लागणारी
कौशल्ये-गुणसंपदा मिळवता येते,
असा विश्वास शालेय विद्यार्थ्यांपासून
सर्व वयोगटातील व्यक्तींना
मिळवून देण्यासाठी,
अनुभवांच्या आधारे लिहिलेले
हे पुस्तक निश्चितच उपयोगी पडेल.

नियोजनाच्या विविध पायऱ्या,
त्या-त्या पायरीवर
करावा लागणारा विचार व त्याचे बारकावे,
त्यासाठी लागणारी कौशल्ये आणि गुणसंपदा
याची सोदाहरण, सविस्तर मांडणी
शालेय विद्यार्थ्यांना डोळ्यासमोर ठेवून
या पुस्तकात केली आहे.
त्याच्या सरावासाठी काही कृतिपाठ दिले आहेत.

विद्यार्थ्यांनी छोट्या-मोठ्या कार्यक्रमांची
जबाबदारी घ्यावी
व ते कार्यक्रम उत्तमरितीने पार पाडण्यासाठी
नियोजन कौशल्य आत्मसात करावे,
योजकतेच्या पाऊलवाटेवर
आत्मविश्वासाने चालायला सुरुवात करावी
आणि त्यातून नेतृत्वाची पायाभरणी व्हावी
यासाठी या पुस्तकाची त्यांना मदत होईल
असा विश्वास वाटतो.

विद्यार्थ्यांप्रमाणेच
युवक-युवती, शिक्षक व संयोजक
यांनाही हे पुस्तक निश्चितच उपयुक्त होईल.

व्यक्तिविकसनपर
छात्र प्रबोधन प्रकाशन, पुणे
किंमत : ₹ ६०

नेतृत्वाची पायाभरणी - पुस्तक मालिका - २

नियोजन-कौशल्य

लेखक

महेन्द्र सेठिया

छात्र प्रबोधन

ज्ञान प्रबोधिनी

५१०, सदाशिव पेठ, पुणे - ४११०३०

www.chhatraprabodhan.org

नेतृत्वाची पायाभरणी - पुस्तक मालिका -२

नियोजन-कौशल्य

- ❖ प्रकाशक व मुद्रक
प्रा. महेन्द्र सेठिया
संपादक, 'छात्र प्रबोधन',
ज्ञान प्रबोधिनी, पुणे ४११०३० ☎ (020) 24207 174/175
email - chhatraprabodhan@jnanaprabodhini.org
- ❖ लेखक
महेन्द्र सेठिया
jpmahen@gmail.com
- ❖ अक्षरजुळणी
छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी, पुणे
- ❖ मुद्रित शोधन
डॉ. रंजना दाते
- ❖ मुखपृष्ठ व आतील चित्रे
नावडकर बंधू
- ❖ प्रथम आवृत्ती : राष्ट्रीय सौर पौष, शके १९३८, जानेवारी २०१७
पुनर्मुद्रण : राष्ट्रीय सौर अग्रहायण, शके १९४२, डिसेंबर २०२०
पुनर्मुद्रण : राष्ट्रीय सौर श्रावण, शके १९४६, ऑगस्ट २०२४
- © स्वामित्व प्रकाशकाच्या स्वाधीन
- ❖ किंमत
₹ ६०/-
- ❖ वितरण
छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी, पुणे ३०
ऑनलाइन खरेदीसाठी jpprakashane.org

'Niyojan Kaushalya'

(Enriching Articles to Enhance Planning Skills)

(छात्र प्रबोधन मासिकात २०१५-१६ या कालावधीत 'योजकतेच्या पाऊलवाटा'
या लेखमालेत प्रसिद्ध झालेले लेख या पुस्तकात पुनर्मुद्रित केले आहेत.)

प्रस्तावना

‘योजकः तत्र दुर्लभः’ असं म्हणतात ते काही खोटं नाही. पण याचा अर्थ ‘योजक’ जन्मावेच लागतात असा अजिबात नाही बरं का! तुमच्या प्रत्येकामध्ये हा ‘योजक’ दडलेला आहे. त्याला हाक मारणं, त्याला जागं करणं ही सर्वात महत्त्वाची पायरी! म्हणजे काय? तर छोट्या-मोठ्या कार्यक्रमांची योजना करण्याची व त्यानुसार कार्यवाही करण्याची जबाबदारी स्वतःहून घेणं, त्यासाठी पुढाकार घेणं. हे करायलाच अनेकजण तयार नसतात. कारण नियोजनाची जबाबदारी घेतली अन् ते फसलं, कार्यक्रमाचा विचका झाला तर? लोक हसतील, बोलतील, नावं ठेवतील अशी भीती आपल्याला असते. म्हणून आपण ती जबाबदारी घ्यायचे टाळतो. किंवा कमी पैशात, कमी वेळेत, कमी मित्र-सहकाऱ्यांनिशी कार्यक्रम करायचा म्हटला तर अनेक अडचणी येणार, आव्हानांना सामोरे जावे लागणार, कल्पनाशक्ती वापरावी लागणार.... म्हणजे डोक्याला ताप ! तो कशाला करून घ्यायचा, असा आळशी विचार अनेकांच्या मनात डोकावतो. तर काहीजणांच्या मनात ‘हे आपल्याला जमणारच नाही’ अशी न्यूनगंडाची भावना असते. त्यामुळे पुष्कळजण नियोजनाची जबाबदारी घ्यायचे टाळतात. ‘त्यापेक्षा तुम्ही आम्हाला कामं सांगा, कसं करायचं ते सांगा. तेवढं आम्ही करतो. (तेही डोकं न वापरता, जमेल तसं अन् तेवढं)!’

पण ज्याला मोठं व्हायचं आहे, स्वतःच्या क्षमता विकसित करायच्या आहेत, छोट्या-मोठ्या गटाचं नेतृत्व करायचं आहे त्या सर्वांनी वरील नकारात्मक विचार बाजूला ठेवून, स्वतःमधल्या ‘योजका’ला प्रोत्साहन दिलं पाहिजे आणि घरातल्या- सोसायटीतल्या-शाळेतल्या छोट्या-मोठ्या कार्यक्रमांची योजना करण्याची जबाबदारी घ्यायला सुरुवात केली पाहिजे.

पण असं करायचं पक्कं ठरवलं तरी लगेच जमेल असं नाही. त्यासाठी नियोजनाचं शास्त्रही थोडं समजून घ्यायला हवं. हे शास्त्र असं सांगतं की, ज्या कार्यक्रमाचं नियोजन तुम्हाला करायचं आहे, त्याला प्रश्न विचारा! ‘का, काय, केव्हा, कोठे, कोणासाठी, कोणाद्वारे, कसे?’

नियोजनाची प्रक्रिया समजून घेणं म्हणजे नियोजनाचं शास्त्र समजून घेणं. ते नुसतं बुद्धीला समजून चालणार नाही, त्यानुसार प्रत्यक्ष जमायला हवं असेल तर, विविध छोट्या-मोठ्या कार्यक्रमांच्या नियोजनाची जबाबदारी घेऊन या शास्त्राचा सराव करायला हवा. हे शास्त्र प्रत्यक्षात उतरविण्यासाठी

अनेक छोटी-मोठी कौशल्ये, क्षमता, गुणसंपदा तुम्हाला मिळवावी, वापरावी, वाढवावी लागेल. त्यांची माहिती करून घेऊन त्यांचे प्रशिक्षण घ्यावे लागेल व त्याचा जाणीवपूर्वक वापर करत त्या वाढवत न्याव्या लागतील. त्याचबरोबर अनुभवातून समजलेल्या गोष्टी, झालेल्या चुका यांमधून शिकत जावे लागेल. परिस्थितीचा, माणसांचा, परिणामांचा अंदाज बांधता यावा लागेल. यासाठी नियोजनाची कलाही आत्मसात करायला लागेल. त्याचा सराव करावा लागेल.

हे सगळं तुम्हाला जमावं म्हणून हे पुस्तक तुमच्या मदतीसाठी तयार केले आहे. त्यामध्ये क्रमशः वरील गोष्टींचे बारकावे मांडलेले आहेत. त्याला कृती-कार्यक्रमांची जोड दिलेली आहे. ते-ते लेख वाचा व त्यात सुचवलेल्या कृती तुम्ही करून पाहा. त्यातून तुम्ही नियोजनाचे शास्त्र, कौशल्ये आणि कला निश्चितच आत्मसात करू शकाल, असा विश्वास वाटतो. शालेय विद्यार्थी डोळ्यासमोर ठेवून हे पुस्तक निर्मिले असले तरी सर्व वयोगटातील व्यक्तींना आपापले व इतरांचे नियोजन कौशल्य विकसित करण्यासाठी या पुस्तकाचा निश्चितच उपयोग होईल. पालक-शिक्षकांनी या पुस्तकाच्या आधारे आपल्या मुलामुलींना/विद्यार्थ्यांना नियोजन कौशल्याचे धडे गिरवण्यासाठी प्रोत्साहन दिले, आवश्यक तेथे मदत दिली आणि विविध छोट्या-मोठ्या कार्यक्रमांचे नियोजन करण्याची व ते पार पाडण्याची संधी दिली तर भावी आयुष्यात ही मुले/विद्यार्थी निश्चितच योजक बनतील.

या पुस्तक निर्मितीमध्ये ज्येष्ठ व्यवस्थापन तज्ज्ञ मा. शरद सुंकर, ज्ञान प्रबोधिनी प्रशालेच्या अध्यापिका रागिणी नाईक यांनी मोलाच्या सूचना केल्या. तसेच प्रबोधिनीच्या युवती कार्यकर्त्या मीरा शेटे यांचे संपादनात मोलाचे साहाय्य लाभले, या सर्वांविषयी कृतज्ञता!

या पुस्तकात सुचविलेल्या पायऱ्यांचा वापर करत विविध कार्यक्रमांचे नियोजन करा व ते कार्यक्रम छान पार पाडा. तुम्हाला येणाऱ्या अडचणी, तुमचे प्रश्न, तुमचे अनुभव आमच्यापर्यंत आवर्जून पोहोचवा. नियोजन कौशल्याच्या सरावातून योजकतेच्या पाऊलवाटांवर काही पावलं तुम्ही पुढे जाल आणि त्यातून मोठेपणी मोठेमोठे प्रकल्प, योजना तयार करून त्या लीलया पूर्णत्वास न्याल, अशी अपेक्षा तुम्ही पूर्ण कराल, असा विश्वास व्यक्त करतो. त्यासाठी तुम्हाला खूप-खूप शुभेच्छा!

- प्रा. महेन्द्र सेठिया

अनुक्रमणिका

	पान क्र.
प्रस्तावना	४
१. नियोजनाच्या दिशेने	६
२. उद्दिष्टांची निश्चिती	१०
३. स्वरूप-निश्चिती	१४
४. खातेवाटप	१९
५. कार्य-ओघपत्रक	२३
६. गुणसंपदेची जोपासना	२९
७. कार्यवाहीची सुरुवात	३४
८. कार्यवाहीचा मधला टप्पा	४०
९. आयत्यावेळची धामधूम	४६
१०. आवराआवर-शोधबोध	५०
११. नियोजनाकडून योजकतेकडे	५४